

5. SCHOOLTOELAGEN

In het Vlaams onderwijs is er een systeem van school- en studietoelagen waarbij leerlingen uit een gezin met een beperkt gezinsinkomen extra toelagen ontvangen om de school- en studiekosten makkelijker te kunnen betalen.

In totaal worden er - volgens situatie op 14 december 2017 - in het schooljaar 2016-2017 56 672 toelagen toegekend aan kleuters en respectievelijk 116 979

en 127 137 aan kinderen uit het lager en secundair onderwijs.

De hoogte van die toelage varieert volgens de grootte van het inkomen en het aantal kinderen ten laste. De gemiddelde schooltoelage per jaar lag in 2016-2017 voor de kleuters op 93 euro, voor de lagereschoolkinderen op 132 euro en voor de leerlingen secundair onderwijs op 439 euro.

4.12 Aantal toegekende schooltoelagen

Schooljaar	Kleuter	Lager	Secundair
2011-2012	50 507	99 234	117 765
2012-2013	51 368	101 601	120 993
2013-2014	52 818	103 304	118 291
2014-2015	54 362	109 851	122 491
2015-2016	56 195	116 564	126 913
2016-2017	56 672	116 979	127 137

4.12 Aantal kinderen waarvoor een schooltoelage wordt toegekend - Vlaamse Gemeenschap
Bron: Departement Onderwijs, Statistische jaarboeken van het Vlaamse Onderwijs

6. KINDEREN IN KANSARMOEDE

Stijging van de kansarmoede bij zeer jonge kinderen, vooral kansarmoede bij kinderen met een moeder van niet-Belgische origine. Kansarmoede-index duidelijker hoger in steden

6.1. Toelichting over de registratie- en berekeningswijze van de kansarmoedecijfers

Tijdens hun contacten met gezinnen gaan de verpleegkundigen en gezinsondersteuners van Kind en Gezin na of er signalen zijn van kansarmoede. Belangrijk om te weten is dat kansarmoede meer is dan inkomensarmoede. Het is een multi-dimensioneel concept waarbij we de situatie beschouwen op meerdere levensdomeinen en waarbij we er van

uitgaan dat de situatie een duurzaam karakter of duurzame impact heeft. We definiëren kansarmoede dan ook als *een duurzame toestand waarbij mensen beperkt worden in hun kansen om voldoende deel te nemen aan maatschappelijk hooggewaardeerde goederen, zoals onderwijs, arbeid en huisvesting.*

Op basis van deze definitie bekijken we de situatie voor 6 verschillende levensdomeinen/dimensies. Het gaat om het *maandinkomen* van het gezin, de *opleiding* van de ouders, het *stimulatie-niveau* van de kinderen, de *arbeidssituatie* van de ouders, de *huisvesting* en de *gezondheid*. Per levensdomein werd een ondergrens bepaald. Wanneer de leefomstandigheden

van een gezin bij 3 of meer van deze 6 criteria zich op of onder de ondergrens bevinden, dan spreken we over kansarmoede in het gezin.

De inschatting van kansarmoede gebeurt voor alle boreelingen waarmee Kind en Gezin minstens 1 contact gehad heeft, dus voor meer dan 95% van de populatie. Elk criterium wordt afzonderlijk beoordeeld.

De kansarmoederegistratie gebeurt normaliter eenmalig (doorgaans in de eerste maanden na de geboorte) en moet dus als een momentopname beschouwd worden. De registratie capteert de wijzigingen die zich in de daaropvolgende maanden/jaren in de levensomstandigheden van een gezin voordoen dus niet.

Om de evolutie van kansarmoede bij zeer jonge kinderen op te volgen, wordt per jaar de kansarmoede-index berekend. Deze index wordt berekend aan de hand van een formule*.

Daarbij is het nuttig om te weten dat kinderen die niet in Vlaanderen geboren zijn, maar er wel wonen, toch meegeteld worden. De index moeten we dus begrijpen als een cijfer over de zeer jonge kinderen die op de laatste dag van het meest recente jaar in Vlaanderen wonen. De kansarmoede-index naar provincie, naar type gemeente of naar origine van de moeder (gemeten als nationaliteit van de moeder bij haar geboorte) berekenen we op dezelfde wijze.

6.2. Impact van berekeningswijze voor de interpretatie van evoluties van de kansarmoede-index

We merken dat evoluties in de kansarmoede-index vaak gebruikt worden om het succes of falen van beleid aan te duiden. Uiteraard is de kansarmoede-index een belangrijk signaal voor beleidsmakers, maar de registratie- en berekeningswijze heeft wel enkele belangrijke implicaties. Volgende zaken moeten dan ook in het achterhoofd gehouden worden als men

* Formule

$$\text{KA-index: } \frac{\text{Aantal kinderen geboren in X, X-1 en X-2 dat leeft in kansarmoede en dat woont in het betreffende gebied op 31 december van het jaar X}}{\text{Totaal aantal kinderen geboren in X, X-1 en X-2 en dat woont in het betreffende gebied op 31 december van het jaar X}} \times 100$$

de index wil gebruiken om beleid te beoordelen:

- Kind en Gezin beoordeelt kansarmoede enkel voor zeer jonge kinderen. Inspanningen of trajecten die opgezet worden voor alle gezinnen/kinderen in (kans) armoede vertalen zich daarom niet onmiddellijk in een daling van de cijfers.
- De registratie is een moment-opname, inspanningen of trajecten die in de concrete gezinnen opgezet worden, leiden niet tot een nieuwe beoordeling van de kansarmoede in dat gezin.
- Door de berekeningswijze is de index ook gevoelig voor verhuisbewegingen en voor de instroom van inwijkelingen (waar bv. lokale besturen niet altijd vat op hebben).
- Door de 'rollende' berekening van de index werken kansarmoedecijfers uit een bepaald geboortear 3 jaar door op de index.
- Kansarmoede wordt bekeken voor 6 levensdomeinen, inspanningen die zich op andere zaken richten, zullen

niet zichtbaar worden in de cijfers.

- Werken aan meer structurele factoren (zoals opleidingsniveau, arbeidssituatie) zal pas na geruime tijd effect hebben. Zeker het criterium opleidingsniveau valt niet altijd op korte termijn gemakkelijk aan te pakken. Vele investeringen zullen dan ook pas bij nieuwe gezinnen/kinderen tot betere kansarmoedecijfers leiden.

De kansarmoede-index lijkt ons dan ook minder geschikt om het succes of falen van recente beleidsinspanningen aan te tonen. De index is vooral een signaalindicator die aangeeft dat heel wat kinderen opgroeien in een minder kansrijke omgeving en dat er absoluut beleidsinspanningen nodig zijn om deze groep kinderen uit kansarmoede te halen. Door haar multi-dimensioneel karakter en door het feit dat de beoordeling voor nagenoeg de hele populatie gebeurt, is het volgens ons ook een heel belangrijke indicator (vergeleken met bv. cijfers over inkomensarmoede op basis van een beperkte steekproef van kinderen).

6.3. Evolutie van de kansarmoede-index 2016-2017 per provincie en naar type gemeente

De kansarmoede-index 2017 voor het Vlaamse Gewest bedraagt 13,76% en ligt 0,94 procentpunt hoger dan de kansarmoede-index van 2016 (zie tabel 4.13).

De kansarmoede-index bij zeer jonge kinderen verschilt naargelang de provincie. In Antwerpen ligt de index met 17,6% het hoogst, in Vlaams-Brabant het laagst met 8,3%. De kansarmoede-index van de provincies Limburg, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen bedragen respectievelijk 14,2%, 13% en 12,9%. We zien in elke provincie wel een toename. In de provincies Antwerpen en West-Vlaanderen nam de index met meer dan 1 procentpunt toe. In de provincies Oost-Vlaanderen, Limburg en Vlaams-Brabant was de stijging iets minder sterk.

Hoewel we in deze publicatie niet ingaan op de gemeentelijke kansarmoede-indexen (zie www.kindengezin.be) schetsen we wel de verschillen die zich voordoen tussen types van gemeenten. Als we de 308 Vlaamse gemeenten indelen volgens de VRIND-indeling*, dan stellen we vast dat kansarmoede zich meer voordoet in steden dan in kleinere gemeenten (zie tabel 4.14). De index

van de groot- en centrumsteden ligt veel hoger dan de index van randgemeenten of plattelandsgemeenten. Zelfs binnen de steden zijn er duidelijke verschillen tussen structuurondersteunende steden (zoals Diest), centrumsteden (zoals Leuven, Roeselare en Mechelen) en

grootsteden (zoals Gent en Antwerpen). Als we de evolutie van de index bekijken, zien we dat de stijging zich in alle types gemeenten voordoet, maar dat de toename van de index het grootst is in de grootsteden, de centrumsteden en de regionaalstedelijke rand.

4.13 Kansarmoede-index per provincie

	2015	2016	2017
Antwerpen	15,3	16,2	17,6
Limburg	12,6	13,8	14,2
Oost-Vlaanderen	11,9	12,1	13,0
West-Vlaanderen	10,5	11,7	12,9
Vlaams-Brabant	7,2	8,0	8,3
Vlaams Gewest	12,01	12,82	13,76

4.13 Kansarmoede-index naargelang de provincie (percentage)
Bron: Kind en Gezin - Mirage

4.14 Kansarmoede-index naar type gemeente

Type gemeenten volgens VRIND-indeling	Aantal gemeenten	2016	2017
Grootsteden	2	25,9	27,6
Centrumsteden	11	17,1	18,6
Kleinstedelijk provinciaal gebied	25	15,1	15,6
Structuurondersteunende steden	21	11,8	12,5
Grootstedelijke rand	19	8,0	8,5
Regionaalstedelijke rand	20	7,7	8,7
Overgangsgebied	96	7,6	8,0
Stedelijk gebied rond Brussel	13	8,1	8,3
Platteland	101	5,8	6,7
Totaal	308	12,8	13,8

4.14 Kansarmoede-index bij zeer jonge kinderen, naargelang type gemeente in Vlaams Gewest - 2016-2017 (percentage)
Bron: Kind en Gezin - Mirage

* VRIND: Ruimtelijke indeling van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

6.4. Evolutie van de kansarmoede-index naar origine van de moeder

De kansarmoede-index bij kinderen waarvan de moeder bij haar geboorte niet de Belgische nationaliteit had, ligt met 33,5% heel wat hoger dan de 6,1% kansarmoede-index bij kinderen met een moeder van Belgische origine. Bij de kinderen met een moeder van Belgische origine ligt de kansarmoede-index het laagst in Vlaams-Brabant (3,6%) en het hoogst in Limburg (7,4%). Bij kinderen met een moeder van niet-Belgische origine ligt de kansarmoede-index eveneens het laagst in Vlaams-Brabant (19,8%) en het hoogst in West-Vlaanderen (38,8%) (zie tabel 4.15).

In grafiek 4.16 is de evolutie weergegeven sinds 2001 voor het Vlaamse Gewest, opgesplitst per origine van de moeder (Belg/niet-Belg). De kansarmoede-index van 2017 ligt 7,7 procentpunten hoger dan in 2001. Tot 2005 steeg de index maar heel beperkt, vanaf 2005 nam de index jaar na jaar toe. De sterke stijging die zich sinds 2010 voordeed, kende in 2014 een afvlakking, maar nam vanaf 2015 terug sterker toe. Dat de stijging vanaf 2010 duidelijker is, heeft ook te maken met wijzigingen in de registratiewijze waardoor beter kan opgevolgd worden wanneer de kansarmoede nog niet beoordeeld werd in een gezin.

4.15 Kansarmoede-index naar origine van de moeder per provincie

	Belgische origine	Niet-Belgische origine	Totaal
Antwerpen	6,4	37,7	17,6
Vlaams-Brabant	3,6	19,8	8,3
West-Vlaanderen	7,3	38,8	12,9
Oost-Vlaanderen	5,9	34,7	13,0
Limburg	7,4	33,1	14,2
Vlaams Gewest	6,1	33,5	13,8

4.15 Kansarmoede-index bij zeer jonge kinderen naar origine van de moeder, naargelang de provincie - 2017 (percentage)

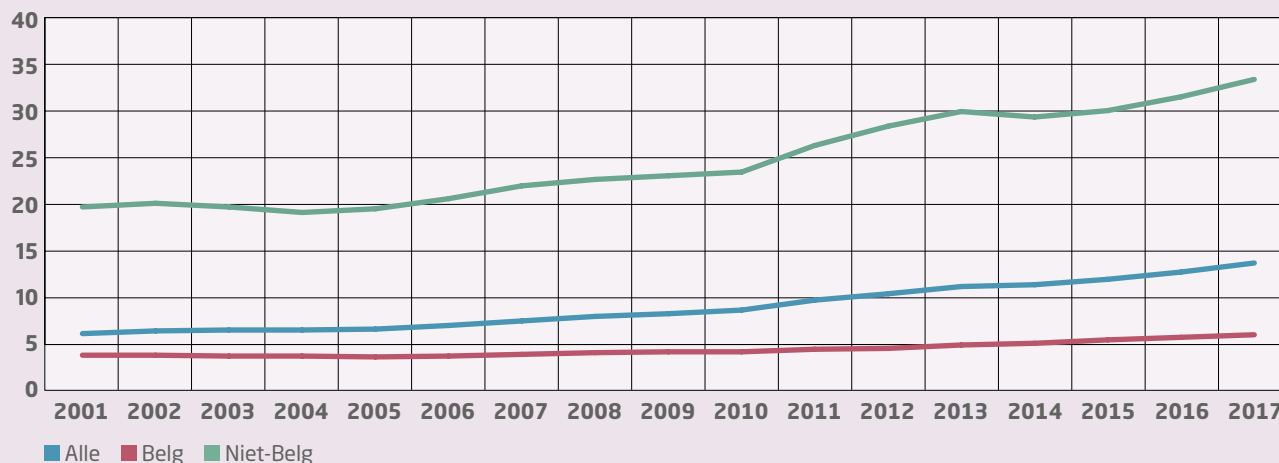
Bron: Kind en Gezin - Mirage

Grafiek 4.16 toont duidelijk aan dat de algemene index beïnvloed wordt door de (sterkere) stijging van de kansarmoede-index bij kinderen met een moeder van niet-Belgische origine. Zo zien we dat de kansarmoede-index 2017 bij kinderen met een moeder van niet-Belgische origine 10 procentpunten hoger ligt dan deze van 2010. Ook het feit dat het aandeel kinderen met een moeder van niet-Belgische origine in Vlaanderen de laatste jaren is blijven stijgen, verklaart mee de stijging van de algemene index.

Dat de index van kinderen met een moeder van niet-Belgische origine hoger ligt, verbaast an sich niet omdat we in hoofdstukken 2 en 3 vaststelden dat de inkomens- en arbeidssituatie bij kinderen van vreemde herkomst minder gunstig is. Maar uiteraard is

het een probleem. Dat het probleem blijft toenemen binnen deze groep kan wijzen op verslechterende omstandigheden bij de gezinnen en/of op een wijziging van het profiel van gezinnen van vreemde herkomst.

4.16 Evolutie kansarmoede-index Vlaams Gewest sinds 2001 naar origine van de moeder

4.16 Evolutie van de kansarmoede-index sinds 2001 naar origine van de moeder - Vlaams Gewest (percentage)
Bron: Kind en Gezin - Ikaros/Mirage

In grafiek 4.17 is de evolutie sinds 2001 van de kansarmoede-index bij zeer jonge kinderen volgens de origine van de moeder opgenomen en dit per provincie. Voor de kinderen met een moeder van Belgische origine zien we sinds 2010 jaar na jaar een lichte toename van kansarmoede. Deze graduele stijging heeft als gevolg dat de index van 2017 2 procentpunten hoger ligt dan die van 2010. Antwerpen en West-Vlaanderen kennen in die

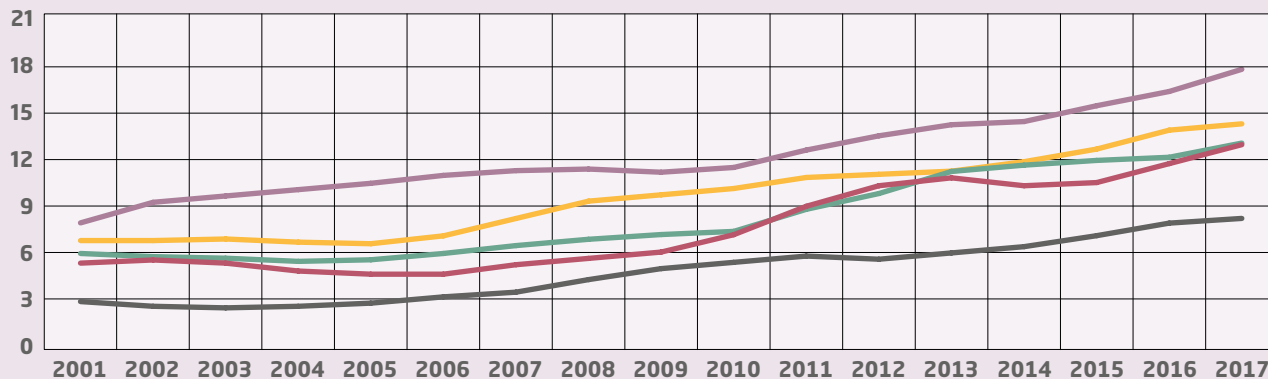
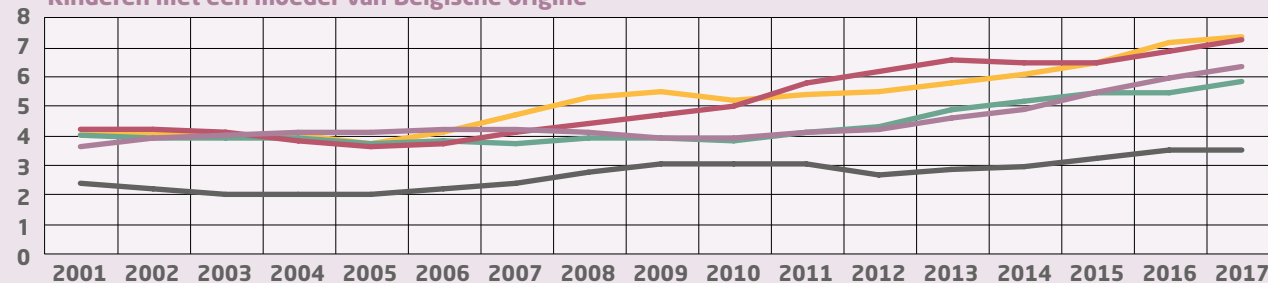
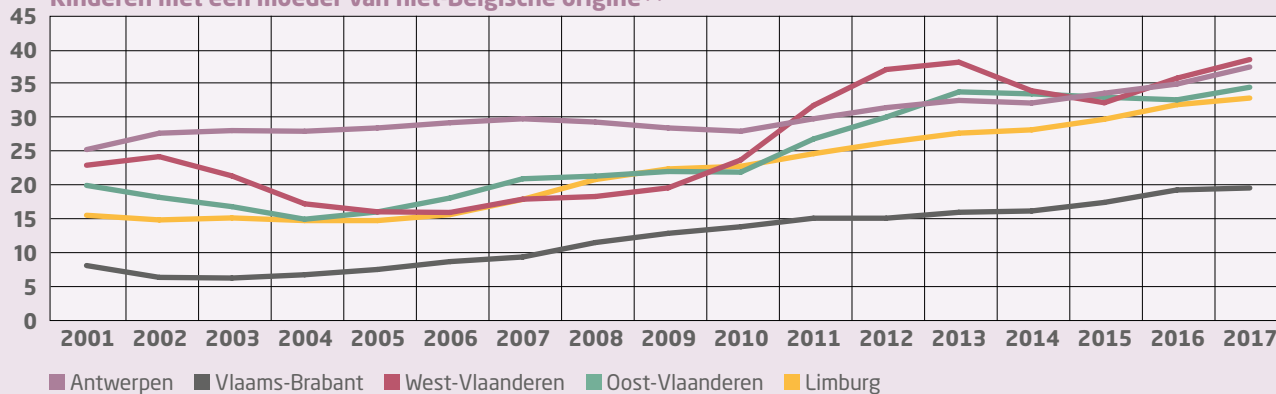
periode de sterkste stijging, al verliep de toename in West-Vlaanderen minder lineair dan deze in Antwerpen.

De kansarmoede-index bij kinderen met een moeder van niet-Belgische origine is de laatste jaren sterker toegenomen. Van 2016 naar 2017 is er een sterke toename van 1,9 procentpunt. In Antwerpen en West-Vlaanderen bedraagt de toename zelfs meer dan 2 procentpunten.

Wanneer we de evolutie 2010-2017 bekijken, zien we dat de index bij kinderen met een moeder van niet-Belgische origine in Limburg, West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen met meer dan 10 procentpunten is toegenomen. West-Vlaanderen kent wel de meest opmerkelijke toename.

4.17 Evolutie kansarmoede-index sinds 2001 naar origine van de moeder en naar provincie

Alle kinderen

Kinderen met een moeder van Belgische origine⁽¹⁾Kinderen met een moeder van niet-Belgische origine⁽²⁾

4.17 Evolutie sinds 2001 van de kansarmoede-index bij zeer jonge kinderen naar provincie: alle kinderen, kinderen met een moeder van Belgische origine (percentage)

Bron: Kind en Gezin - Ikaros/Mirage

(1) Moeder die bij haar geboorte de Belgische nationaliteit had

(2) Moeder die bij haar geboorte niet de Belgische nationaliteit had

6.5. Woonplaats en herkomst van de kinderen en gezinnen in kansarmoede

Van alle kinderen die volgens de index 2017 in kansarmoede leven, geven we in onderstaande tabellen aan in welk type gemeente ze wonen en wat de origine van hun moeder is.

Tabel 4.18 geeft aan dat 50,9% van de kinderen in kansarmoede leeft in 13 steden (de 2 grootsteden en de 11 andere centrumsteden).

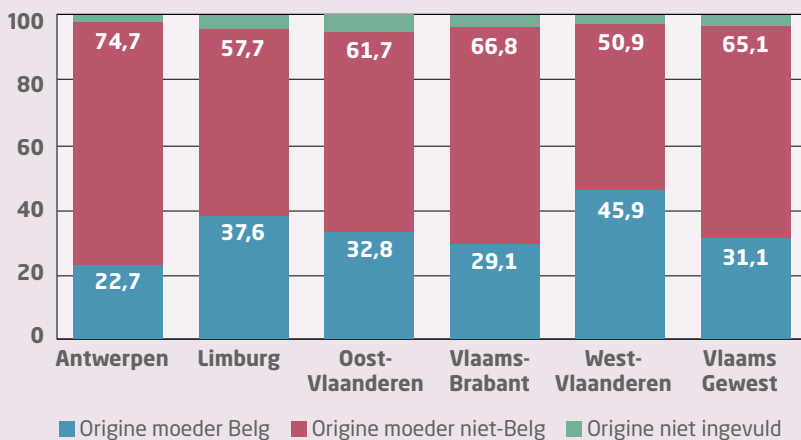
Kansarmoede is ontegensprekelijk sterker aanwezig in de steden maar kan tegelijk niet losgekoppeld worden van de origine van de moeder. 65,1% van de kinderen die opgroeien in kansarmoede heeft een moeder die bij haar geboorte niet de Belgische nationaliteit had. Er doen zich wel opmerkelijke verschillen voor tussen de provincies. Zo illustreert grafiek 4.19 dat in Antwerpen 74,7% van de kinderen in kansarmoede een moeder heeft die bij haar geboorte niet de Belgische nationaliteit had. In West-Vlaanderen ligt dat percentage heel wat lager (50,9%).

4.18 Woonplaats kinderen in kansarmoede naar type gemeente

Type gemeente (VRIND-indeling)	Aandeel 2016	Aandeel 2017
Grootsteden	32,3	32,5
Centrumsteden	18,3	18,4
Overgangsgebied	12,5	12,1
Kleinstedelijke provinciaal	12,0	11,7
Structuurondersteunende steden	9,5	9,4
Platteland	6,5	7,1
Regionaalstedelijke rand	3,3	3,5
Stedelijk gebied rond Brussel	2,7	2,7
Grootstedelijke rand	2,7	2,7
Vlaams Gewest	100,0	100,0

4.18 Woonplaats kinderen die leven in kansarmoede, naar type gemeente in Vlaams Gewest (percentage) - 2016-2017
Bron: Kind en Gezin - Mirage

4.19 Origine van de moeder van de kinderen in kansarmoede per provincie

4.19 Origine van de moeder van de kinderen in kansarmoede - per provincie (percentage) - 2017
Bron: Kind en Gezin - Mirage

Tabel 4.20 geeft aan dat de niet-Belgische nationaliteiten vooral betrekking hebben op Afrikaanse nationaliteiten. 13,7% van de kinderen in kansarmoede heeft een moeder die bij haar geboorte een nationaliteit had van een Maghrebland (Marokko, Algerije, Tunesië, Libië of Mauretanië). 13,1% heeft een moeder met de eerste nationaliteit van een ander Afrikaans land. 10,4% van de kinderen heeft een moeder met nationaliteit bij geboorte van een land uit de EU, vooral dan van een Oost-Europees land.

4.20 Kinderen in kansarmoede naar cluster van eerste nationaliteit van de moeder

Cluster van nationaliteiten	Aandeel 2016	Aandeel 2017
België	32,5	31,1
Europese Unie (zonder België)	9,9	10,4
<i>waarvan Noordelijk en Westelijk deel</i>	2,5	2,6
<i>Zuidelijk deel</i>	0,9	1,0
<i>Oostelijk deel</i>	6,5	6,8
Afrika	26,5	26,8
<i>waarvan Maghreb</i>	13,8	13,7
<i>andere landen van Afrika</i>	12,7	13,1
Ex-Oostblok (niet-EU): Albanië, Oekraïne, Wit-Rusland, Servië, Kosovo, ...	8,6	8,1
Azië, Noord-Amerika en andere landen	12,8	13,9
Turkije	5,0	4,5
Landen van Zuid- en Centraal-Amerika	1,2	1,3
Origine moeder niet ingevuld	3,4	3,8
Totaal	100,0	100,0

4.20 Origine van de moeder van kinderen in kansarmoede naar cluster van eerste nationaliteit van de moeder - Vlaams Gewest - kansarmoede-index 2016-2017
Bron: Kind en Gezin - Mirage

6.6. Hoeveel en welke criteria geven aanleiding tot kansarmoede?

De registratie over kansarmoede gebeurt - omdat kansarmoede meerdere dimensies kent - op basis van 6 verschillende criteria. Door te kijken naar de oordelen op de criteria kunnen we voor de kinderen die leven in kansarmoede aangeven op welke vlakken kansarmoede zich vooral manifesteert.

Ongeveer de helft (49,8%) van de kinderen in kansarmoede heeft op 3 van de 6 levensdomeinen een minder gunstige positie. Bij 17,4% van de kinderen in kansarmoede gaat het om minstens 5 levensdomeinen.

Grafiek 4.21 geeft - voor de kinderen die meegeteld werden in de berekening van de kansarmoede-index 2017 - aan bij hoeveel kinderen een bepaald criterium als onvoldoende werd beschouwd door de medewerkers van Kind en Gezin. De grafiek maakt duidelijk of de levensdomeinen per origine van de moeder verschillen of niet.

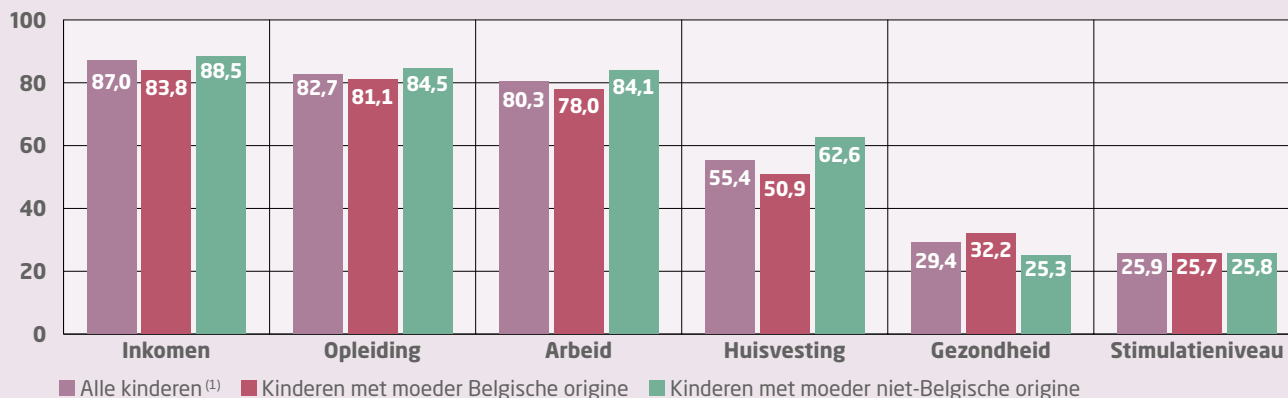
De grafiek toont duidelijk dat 3 criteria bij meer dan 8 op de 10 kinderen in kansarmoede als onvoldoende worden beoordeeld. Kansarmoede heeft dus vooral te maken met een beperkt inkomen, met werkloosheid of een preciaire arbeidssituatie en met een laag opleidingsniveau van de ouders. Iets meer dan de helft (55,4%) van de kinderen in kansarmoede heeft een gebrekkige huisvestingssituatie.

Gezondheidsproblemen en laag stimulatieniveau zijn de minst voorkomende criteria bij de kinderen in kansarmoede.

Bij de kinderen in kansarmoede zien we voor 4 van de 6 levensdomeinen dat het aandeel kinderen dat onvoldoende scoorde op het criterium groter is bij kinderen met een moeder van niet-Belgische origine. Het verschil is het grootst voor het levensdomein huisvesting, wat er op wijst dat dit een groter probleem is voor kinderen van niet-Belgische origine.

Uit niet-opgenomen cijfers weten we dat bij 60,6% van de kinderen (minstens) de 3 socio-economische criteria samen onvoldoende beoordeeld worden.

4.21 Kinderen in kansarmoede naar onderliggende dimensies/criteria per origine van de moeder

4.21 Kinderen die volgens index 2017 als kansarm worden beschouwd naar onderliggende dimensies/criteria per origine van de moeder (percentage) - Vlaams Gewest
Bron: Kind en Gezin - Mirage

(1) Onder 'alle kinderen' worden ook de kinderen meegeteld waarvan de origine van de moeder niet gekend is